

ג. עדות אלברט חוראני (המשרד הערבי) במושב הסיום של ועדת החקירה האנגלו-אמריקנית*

25.3.1946

העם הערבי אחת החלטתו להתנגד למדינה יהודית בארץ-ישראל. נאמר לוועדה ברורות, שאין הציונים רוצים אלא במדינה. אני מציין את תשובתו של מר בן-גוריון, כשנשאל אם הוא מוכן להציל את חייהם של 100,000 היהודים שבגרמניה במחיר הוויתור על האידיאל של מדינה יהודית, והוא השיב "לא". סבורני, שהברירה פשוטה ובהירה – עליכם לנסות להקים מדינה יהודית על כל הסיכון הכרוך בה או שעליכם לנסות להביא לידי הגשמה את ההצעות הערביות. אולם יש מי שיחשבו שיש מפלט משני חודי הקצוות הללו באיזה שביל זהב של פתרון ביניים. אני סבור שכל פתרונות הפשרה הללו אינם אלא אשליות, אבל יש להתבונן בהם ואני אנסה לנתח שלושה מהם: חלוקה; הצעת ד"ר מגנס על מדינה דו-לאומית; וההצעה השלישית, שעדיין לא נתגבשה כל צרכה אלא שאני מרגיש אותה מרחפת באויר והיא, שמספר מסוים של עולים, נאמר 100,000, יורשו להכנס ארצה בכל ההקדם ושגם שלטון עצמי במידת-מה יותקן, אף הוא ללא דחיה יתרה, אלא שהפתרון הסופי יידחה לעתיד לבוא.

ראשית כל רעיון החלוקה. למותר לי להדגיש, שההתנגדות הערבית היסודית לרעיון זה היא לעיקרון שבו. אנו מתנגדים למדינה יהודית בארץ-ישראל כולה על יסוד עיקרון. ומבחינת העיקרון אין הבדל במידת גדלה או היקפה של המדינה היהודית. מלבד זה עומדים בדרכה של חלוקה קשיים מעשיים חמורים, שפורטו בשעתם על ידי ועדת וודהד, קשיים בשטח האדמיניסטרציה, הכספים והמסחר ומעל לכל הקושי שבגבולות: סמנו את גבול המדינה היהודית כאשר תסמנוהו, לעולם יישאר בה מיעוט ערבי ניכר ואת המיעוט הזה אין להעביר החוצה בכוח, כיוון שאי-אפשר להעביר כפריים בכוח. ואף אי-אפשר יהיה לעשות חליפין של אוכלוסים כיוון שבמדינה הערבית לא יישאר מיעוט יהודי בדומה למיעוט הערבי שבמדינה היהודית. ועדת פיל הודתה בקשיים המעשיים שבחלוקה ואמרה, שבמדה שהרבתה לחקור בהם בה במדה נראו בעיניה גדולים ועצומים, ואף על

* מתוך עזריאל קרליבך (עורך), ועדת החקירה האנגלו-אמריקאית לענייני ארץ-ישראל, כרך ב, תל-אביב: צ. ליינמן, תש"ו, עמ' 486-493.

פי כן הביעה דעתה שהחלוקה נותנת את התקווה היחידה לשלום בר-קיימא. ואני סבור, שזו תוחלת נכזבת. חלוקה עומדת בנגוד גמור למגמת השלום יותר מכל פתרון אחר, ומשני טעמים: (א) ברור שמדינה יהודית בחלק מארץ-ישראל לא תספק רצונם של רוב הציונים, השואפים לשלטון על ארץ-ישראל כולה. אם תינתן להם מדינה בחלק מהארץ יגבר בהם התיאבון להשתמש בה כבסיס לתביעות נוספות. מדינה יהודית בחלק מארץ-ישראל לא תספק אותם, אבל תחזק ותעודד אותם לבוא בדרישות נוספות. (ב) גם אם יקבלו את החלוקה, פועלים כאן גורמים שיגררו אותם במוקדם או במאוחר לתוך סכסוך עם העולם הערבי המקיף אותם. הם ייגררו לתוך סכסוך עם העולם הערבי על ידי גורמים שונים – על ידי ההכרח לטפל במיעוט הערבי שבמדינתם, שלא יסכים מרצון להיות נתיניה של מדינה יהודית ושיתקומם למחאה ובמחאתו זו תינתן לו תמיכתן הפעילה של המדינות הערביות השכנות. ויכולני לראות מראש בנסיבות מסוימות, שלחצם של ההמונים היהודים על ממשלתם יניע אותה לעשות נסיון ליישב יהודים מחוץ לתחומי המדינה היהודית, או, כדי לפנות מקום ליהודים, תנסה להוציא מקרבה את המיעוט הערבי. ובנסיבות מסוימות עלולה לקום הנטיה להתפשטות בגלל הצורך להבטיח להם שווקים יציבים לתוצרתם התעשיינית.

הצעתו של ד"ר מגנס על מדינה דו-לאומית. ובטרם שאני מנתח אותה לפרטיה, רצוני למסור גילוי דעת שנדרשתי למסרו. בעדותו לפניכם דיבר ד"ר מגנס על הסכם שנחתם כאילו בין מנהיגים ערבים ומנהיגים יהודים בשנת 1936. ההסכם נחתם, לפי דבריו, על ידי מנהיגים ערבים מסוימים על פי בקשתם של הוועד הערבי העליון והמנהל הכללי של המשרדים הערביים. אני מדבר בשם כל הערבים האחראיים בארץ הזאת ואני מכחיש בכל התוקף, שאי-פעם נחתם מין הסכם כזה בין ד"ר מגנס ובין מישהו הראוי להקרא בשם מנהיג ערבי בארץ-ישראל. יורשה לי לציין, שהתראיתי עם ד"ר מגנס לפני מושב זה של הוועדה והוא מילא ידי לקבוע שלא כך התכוון לומר; שלמעשה לא ניתנה חתימתו של שום מנהיג ערבי על ההסכם הנ"ל. ובנקודה זו שוב אין עתה מחלוקת ביני ובין ד"ר מגנס.

הערבים מתנגדים להצעתו של ד"ר מגנס, כשם שהם מתנגדים לחלוקה, מבחינה עקרונית, הואיל והסכמה להצעה זו מקפלת בתוכה את ההכרה בעיקרון, שהציונים רשאים לדרוש עלייה נוספת ולהחליש על ידי כך את אופיה הערבי של ארץ-ישראל, והיא מקפלת בתוכה גם את ההכרה בעקרון הבית הלאומי. וישנם גם נימוקים אחרים. בתשובה לשאלות הודה ד"ר מגנס, שייתכן כי היא צורך בכוח כדי להביא ארצה 100,000 עולים שהוא דרש להביאם. פרט זה סותר, לדעתי, את כל היסוד המוסרי של הצעותיו. היתרון הגדול של הצעותיו, כפי שהוא הטיף להם מעולם, הוא, שהוא הופך את החלום לדבר שבגדר האפשר

ואת הכוח – למיותר. אבל עכשיו הוא מודה, שיש לקחת בחשבון את השימוש בכוח עוד בעצם ראשיתו של התהליך ושתי מסקנות מתקבלות מכאן: (א) לא ייתכן הסכם, אם צריכים להשתמש בכוח בראשית הפעלתה של הצעה. (ב) אם בכלל יש צורך להשתמש בכוח, שמא מוטב להשתמש בו להפעלת המדיניות הנכונה והצודקת ביותר ביסודה. מדינה דו-לאומית לא תוכל להיות בת פעולה אלא אם כן ישנו רוח של שיתוף פעולה וישנו אמון וישנה תחושה יסודית של אחדות שתשכך את הסכסוך שבין העדות. אין רוח זו קיימת בארץ-ישראל. אילו היתה קיימת לא היתה מתעוררת כל הבעיה בצורתה זו ולא היה כל צורך בהצעתו של ד"ר מגנס. הואיל ואיננה קיימת, הצעתו של ד"ר מגנס היא בנסיבות ההווה מן הנמנע. גם אילו היתה ההצעה אפשרית סופה שהיתה מביאה לאחד משני הדברים: מאטם גמור שהיה מביא לידי התערבותן של מעצמות זרות, או שהסכסוך בין העדות היה מטיל צלו על כל חיי המדינה.

יתר על כן, השויון שד"ר מגנס מציע, אינו כל כך מושלם כפי שהוא נראה בסקירה ראשונה. עד כמה שאנו מבינים את הצעתו, צריכים הערבים להרשות מיד עלייתם של עולים במספר מסוים תמורת הענקתו של שלטון עצמי בעתיד. ושלטון עצמי לא יוענק באופן מוחלט אלא בתנאי שהיהודים והערבים יגיעו קודם לכן לידי הסכם של שלום. וגם לאחר ששלטון עצמי זה יתכונן, עדיין לא יהא שלם. בידי ראש המדינה יש להשאיר, לפי הצעתו של ד"ר מגנס, את זכות הוטו והחוקה לא תנוסח על ידי נציגי העם אלא על ידי ארגון האו"ם וכמה מחלקות של הממשלה, ביניהן מחלקת החינוך, אין להעמיד בראשן לא יהודי ולא ערבי.

יש עוד נימוק אחרון להתנגדותנו להצעת ד"ר מגנס, והוא אולי הרציני ביותר מכולם. איש מאתנו אינו מטיל ספק בכנותו ובשלמות אופיו של ד"ר מגנס. אבל ברור לי, שאין הוא מייצג אלא חלק קטן מהישוב היהודי בארץ-ישראל. אם תכניתו תתגשם, ד"ר מגנס וסיעתו ימצאו אולי סיפוק בכך, אבל היא לא תספק את רובם הגדול והמכריע של הציונים. יתכן, שאם תתכונן מדינה דו-לאומית יטואטאו ד"ר מגנס וסיעתו הצדה והרוב הציוני ישתמש בהישגו של מגנס כדי להעמיד לגובייה תביעות נוספות. במלים אחרות, מגנס יהיה אולי הקרבן הראשון של הציונות הפוליטית.

ועתה בנוגע להצעה השלישית שהזכרתי ושהלך מחשבתה הוא בערך כך: הבעיה חריפה מאוד; יש קשיים משני הצדדים ויש טענות של זכות וצדק משני הצדדים, לפיכך אין לקוות לפתרון סופי ברגע זה. אבל אפשר לעת עתה להכניס ארצה 100,000 עולים; אפשר לנקוט עכשיו בצעדים הראשונים להענקת אחריות אדמיניסטרטיבית לתושבי הארץ ולדחות את הפתרון הסופי לעתיד לבוא, כשמצב העניינים יהא אולי יותר טוב משהוא עכשיו. גם להצעה זו מתנגדים הערבים

מבחינה עקרונית. ולא חשוב כלל מספר העולים שיובא ארצה. הערבים לעולם לא יוכלו להסכים לשום עלייה שתוטל בכפיה ואינם יכולים אפילו להתחיל לדון בבעיית העלייה כל זמן שהאחריות לגורלם הם אינה בידיהם. התנאי הראשון לכך שהערבים יוכלו אפילו רק להעלות על הדעת את העלייה בתורת אפשרות הוא, שתימסר לידם האחריות לענייניהם הלאומיים. והערבים אינם מבינים מה זכותן של בריטניה ואמריקה לדרוש מהן שישאו בנטל העיקרי של פתירת בעיית הפליטים. לא באשמת הערבים נוצרה הבעיה הזאת, אלא באשמת אירופה והערבים כבר הוכרחו לשאת יותר משמגיע להם בחלקם בנטל הבעיה הזאת. ואני יודע את התשובות הבאות כרגיל על כך: שקשה להעביר את התחיקה הדרושה בקונגרס האמריקני או בפרלמנט הבריטי ושהיהודים מעדיפים לבוא לארץ־ישראל. ואף על פי כן עדיין לא ברי לנו, שבריטניה ואמריקה כבר עשו כל מה שביכלתם כדי לפתור את בעיית הפליטים על חשבונן הן. בחדשים האחרונים ראיתי בעתונים ידיעות שונות על הצעות ועל החלטות שנתקבלו בקונגרס האמריקני והדורשות לפתוח את שערי ארץ־ישראל בפני היהודים, או ששערי אמריקה יסגרו בפני מהגרים, אבל אינני זוכר אפילו ידיעה אחת על נסיון רציני לפתוח את שערי אמריקה בפני פליטים. הערבים מחזיקים בדעה, כי עד שבריטניה ואמריקה לא יוכיחו, שעשו למען פתרון של בעיית הפליטים על חשבונן הן כל כמה שידם מגעת, ראוי להן לממשלות בריטניה ואמריקה להימנע מלדרוש, ועוד פחות מזה, מלכוף על הערבים שהם יפתרו את הבעיה, או, אם הן כבר באות בדרישות, שתהא בהן לפחות הרגשת אשמה וחרפה עמוקה מאוד. ואי־אפשר, לרוע המזל, אי־אפשר לדון בבעיית העלייה פשוט על רקע הומניטרי. בעיית העלייה לארץ־ישראל בהכרח שתיראה במסגרתה הפוליטית הכללית. תמיד יש לזכור, שלא לפתרון בעיית הפליטים בתורת שכזו נושאים הציונים את נפשם, אלא להשתלטות פוליטית על ארץ־ישראל, ודרישתם לעלייה אינה אלא שלב בדרך להשתלטות. הדבר ההכרחי והראשון הוא אפוא להחדיר בהם את ההכרה, שלעולם לא יוכלו להשיג את מטרתם זו, אם על ידי לחץ ואם בכל דרך אחרת. הרשאת העלייה ברגע זה, ותהיה העלייה מוצדקת כל כמה שתהיה, תעודד אותם לבוא בדרישות נוספות מבלי שידעו שבעה לעולם.

בסיכום דברי עלי לציין דבר אחד המרחף בוודאי לנגד עיניכם כל הזמן – שבסופו של דבר אין זו בעיה פוליטית או כלכלית, שהכרעתה צריכה לבוא על פי קריטריון פוליטי או כלכלי; בסופו של דבר זוהי לאין מנוס בעיה מוסרית. יתר על כן, כל דבר שייעשה או לא ייעשה בארץ־ישראל יטביע רישומו העמוק על היחסים המוסריים בין הערבים, היהודים והעולם המערבי. ראשית – בין היהודים וערבים. שום ציוני כן אינו יכול להכחיש, שהערבים התנהגו בטוב עם

היהודים בכל תהפוכות ההיסטוריה בעבר. בעולם הערבי מצאו להם מפלט בשעה שגורשו מספרד; ולא מפלט כדרך שניתן לעוברי אורח אלא שנעשו חלק של החברה הערבית וערבית נעשתה לשונם. ואין לך ערבי שירצה לקלקל את היחסים הטובים שהיו קיימים מעולם בין ערבים ליהודים, אם היהודים עדיין מעוניינים לטפח אותם. שנית, בנוגע ליחסים בין יהודים והעולם הנוצרי. תרשוני לרגע לדבר לא כחבר המשרד הערבי אלא כאיש שגודל וחונק על ברכי התרבות האירופאית הנוצרית, המרגיש בעומק נפשו ובאופן אישי את עוון הרדיפות על היהודים ושאינו מוכן בשום פנים לגרד פצעו של עם מוכה. מחוץ לכל התנגדות הערבים אינני בטוח, שציונות היא הפתרון לבעיה היהודית או שהקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל תשפר את היחסים בין היהודים והעולם הנוצרי. את השקפותי בנקודה זו הבאתי לפניכם בתזכיר המסומן בכותרת "היש בציונות משום פתרון לבעיה היהודית?" ואצטט כאן לפניכם שתיים מהשאלות הכלולות בו. ראשית, האין פירושה של ציונות התיאשות מאירופה ומדמוקרטיה אירופית; האין זו פניית עורף לאירופה ולכל המקופל במושג זה; האין זו הודאה בכשלונה של אירופה, שדמוקרטיה אירופית אינה אלא זיוף ותרמית וכי היהודים לא יוכלו לחיות לעולם באירופה מתוך יחס טוב וסבלנות? השאלה השנייה: אפילו אם תוקם מדינה יהודית בארץ-ישראל, היהפכו היהודים אומה תקינה ככל האומות? אינני חושב, שהשוני שביהודים מקורו בתערובת של סיבות פוליטיות, כלכליות וסוציאליות בלבד. הסיבה טמונה הרבה יותר עמוק ואין להסבירה, דומני, אלא בדרך תיאולוגית או מטאפיזית. ואני חושב, שאם הציונים ישובו לארץ-ישראל וחלומם על מדינה יהודית יתגשם, השוני שבהם וכל גורמי התלאות, להם ולאחרים, רק ישתנו במקצת, ואולי לא לטובה.

לבסוף על היחסים בין הערבים והמערב. אני חושב שתפקידם העיקרי של הערבים היום הוא לבוא לידי הסדר עם התרבות המערבית. לפני הערבים עומדת הברירה: לצאת לקראת המערב בעיניים פקוחות ובלב מוכן לקלוט השראה למען נסות לקחת מהמערב את ערכיו הגדולים ביותר ואת הדברים ששרשיהם עמוקים ביותר במסורת המערבית ולמזג אותם עם ערכיהם הם, לכוון יחס של סבילות ואימון בין הערבים ואומות המערב ולהכנס לכלל האנושי החדש מתוך שוויון וברוח של שיתוף פעולה; או לפנות עורף למערב ולעולם מתוך התבודדות רוחנית ומשטמה, מבלי לקחת שום דבר מהעולם החיצוני בלתי אם את האמצעים החמריים להילחם בו. אני סבור שהערבים נאלצים ללכת בדרך הראשונה וזה גם רצונם של מנהיגיהם האחראיים. אולם לא בערבים בלבד תלוי הדבר מה עמדה ינקטו כלפי המערב; הדבר תלוי במדה רבה גם בעמדה שהמערב ינקוט כלפיהם. ובנידון זה נעשתה הציונות אבן הבוחן לבדיקת כוונותיו של המערב. כל זמן

שקיים העוול הציוני אין הערבים יכולים לכונן יחס של סבילות וכבוד, אימון ושיתוף פעולה עם העולם המערבי.

סינגלטון [ס]: אמרת, כמדומני, שהצעת המדינה הדו־לאומית היא הרצינית ביותר מכל שלוש ההצעות שסקרת והוספת, שד"ר מגנס הוא אדם בעל שלימות האופי, שאין איש יכול לחשוב עליו אלא טוב. הישנם כמוהו גם בצד הערבי? – חורי [ח]: אני מקוה שישנם. – ס: הראית מצדם מאמץ להתכנס יחדיו? – ח: אני חושב שקשה לעשות מאמץ להשגת הסכם כל זמן שחסר עצם הבסיס להסכם; אין יסוד להסכם כל זמן שלא סולקו שאלות העלייה והמדינה היהודית. – ס: אישיות בולטת שהעידה לפנינו בווינגטון אמרה לנו, שהעניין יוקל הרבה אם אפשר יהיה להיפטר מהקיצוניים שמשני הצדדים ושאלתיו כיצד להיפטר. הרואה אתה אפשרות לכך? – ח: לא. – ס: הפתרון שאתה מציע בשם המשרד הערבי הוא, שלערבים יינתן כל מה שהם דורשים וכי אין צדק אלא בדרך זו, לא כן? – ח: זה נכון, אבל אני יכול לדמות בנפשי הצעות ערביות יותר קיצוניות שהערבים בכל זאת לא הציעו. – ס: וזהו, לדעתך, הפתרון הסופי והמוחלט? – ח: כן. – ס: השמעת את מר בן־גוריון אומר, כי מאה אלף או מאתיים אלף יהודים מוכנים לחרף נפשם למות למען מדינה יהודית? – ח: כן. – ס: ואם כן יתכן, שהצעת הפתרון הערבית איננה סופית ומוחלטת, לפחות למשך זמן רב? – ח: בעדותי אמרתי, שאני מבין יפה מאוד את הסכנות הכרוכות בפתרון זה, אלא שסכנות כרוכות בכל פתרון וסכנות צפויות אפילו אם לא ייעשה שום ניסיון לפתרון. – ס: ושמעת, שמהצד האחר אומרים, "תנו לנו מדינה יהודית והרי לכם פתרון סופי ומוחלט". הרואה אתה את הדבר כפתרון סופי ומוחלט? – ח: הצעה זו דומה למראית עין כסופית ומוחלטת, אבל אינני חושב שאפשר להגשימה במציאות. – ס: אחד העדים מהצד הציוני אמר לנו, שאילו היתה המדינה היהודית קיימת בשעת המלחמה האחרונה לא היו היהודים סובלים את אשר סבלו מתגרת ידו של היטלר, שיכלה להשיג אותם. מה דעתך על כך? – ח: דומה, שישנה לפחות אפשרות שווה לאמיתות היפוכו של דבר. קיומה של מדינה יהודית בארץ־ישראל עשוי לסכן את מצב היהודים ביחסם עם הערבים וימציא נימוק נוסף לאנטישמיות ואף יגדיל את הפירוד הטראגי בין היהודים בגולה. – ס: הרהרתי הרבה על נימוק זה ואני חושב להעמיד על כך מחר שאלה למר בן־גוריון. נניח, שמדינה יהודית בארץ־ישראל עומדת על תילה מוקפת אויבים ערבים, מה הם, לדעתך, סיכוייה של זו להתקיים אם תקרה מלחמה עולמית? – ח: עם כל הכבוד, אבל השאלה מרופדת כל כך הרבה "אם" עד שקשה לי לענות עליה. – ס: נניח, שמיליון יהודים מלוכדים יחד במדינה יהודית, הסבור אתה שיהיו כאן יותר בטוחים מאשר בתוך ארץ אחרת, אנגליה או אמריקה, גרמניה או אוסטריה? – ח: תשובות רבות לדבר,

אבל אני חושב שהיהודים בארץ-ישראל, ויהיו רבים ומאורגנים כאשר יהיו, לא יוכלו להיות בטוחים אם הם באים ארצה נגד רצון תושביה [...].

קרוסמאן [ק]: (לחוראני) אמרת, כי אין זה הוגן שארץ-ישראל תשא בנטל העיקרי של סידור הפליטים מאירופה. ההעלית בדעתך, שלמעשה, אין הנידחים היהודים אלא חלק קטן מאוד של בעיית הפליטים באירופה וכי מעמסת הסידור של כל השאר תיפול בוודאי ברובה על אמריקה ואנגליה? – ח: אף על פי כן, אם אפילו נקח בחשבון את כלל צבור הנידחים אני סבור, שאם תקחו בחשבון מה עשתה ארץ-ישראל במשך 25 השנים האחרונות, תמצאו, שהיא נטלה את מלוא חלקה ההוגן. – ק: רציתי רק להעיר לך, שישנה בעיה הרבה יותר גדולה וכי ארצות המערב רוצות ומוכנות להיכנס בעול הפתרון של הבעיה הגדולה ההיא וכי אין איש בא בטענה להכניס יוגוסלאוויים, למשל, לארץ-ישראל. ועתה שאלה שנייה. נניח, שמדינתכם הערבית בעלת רבונות מלאה עומדת על תלה ותאר לך בנפשך את מצבו של המיעוט היהודי בתוך המדינה הזאת, כשילדיהם הקטנים או הוריהם הזקנים של אנשי המיעוט הזה יושבים במחנות נידחים באירופה; הסבור אתה, שהערבי בעל חוש האדיבות והאמת יאסור את הכניסה של כל אחד מאלה לארץ-ישראל? – ח: סבורני, שהתשובה לשאלה זו ברורה. אי-אפשר לדון באופן אחראי ומועיל בשאלת העלייה כל זמן שאין צנורות של התייעצות והסכמה. אם באמת יש יסוד לדיון על הרשאת עלייה נוספת, הרי זו עוד סיבה על שום מה יש להחיש ככל האפשר את הקמתו של שלטון עצמי בארץ-ישראל. ואם חלק מסוים של ארץ-ישראל העצמאית ירצה להרשות הגירה נוספת, יוכל להעמיד את הדרישה בדרך הדמוקרטית הרגילה וההחלטה על כך תתקבל ברוב קולות. – ק: אם כן אין אתה מוציא מכלל אפשרות, באופן עקרוני, כל עלייה יהודית לתוך המדינה הערבית הפלשתינאית? – ח: אינני רוצה למשכן בכל צורה שהיא את עתידם של הערבים. אני מסרב לומר מה עלול להתרחש או לא להתרחש לכשתקום מדינה ערבית עצמאית. את זה יש להשאיר לעתיד. – ק: חושבני, שבמידת מה, אין אתה הוגן בעניין זה. בהכרח יש לומר משהו על העתיד: שאין אתם אומרים, למשל, להרוג את כל היהודים. שומה עליך לקבל התחייבות מסוימת לעתיד כדי להכריע את גורל העתיד. – ח: חושבני, שאפשר למשכן את העתיד ולומר שאין אנו אומרים להרוג את היהודים, הואיל וזהו תנאי חיוני קודם להתכוננותה של חברה דמוקרטית; ואילו השאלה שאתה שואל איננה חיונית להתכוננותה של מדינה ערבית. – ק: אף אמנם חיונית היא, נוגעת לחייו ממש של שלישי מהחטיבה המדינית שאלה אתה שואף. – ח: אם כן אני חוזר על מה שאמרת, שעל דבר זה תצטרך לבוא הכרעה בדרך הדמוקרטית. – ק: נקודה אחרת, אמרת שהנימוק העיקרי שבגללו אתה מתנגד להצעת מגנס הוא, שאין

אחדות יסודית קיימת בין שתי העדות, האחדות הנחוצה בהכרח למדינה דו־לאומית. ההעלית בדעתך, שנימוק זה מדבר גם נגד הכרזה לאלתר על עצמאותה הערבית של ארץ־ישראל, כיוון שאם אמנם נכון שהיחסים בין שתי העדות כל כך רעים, עלינו לחשוש, שהעצמאות תאפשר לו, לרוב, להתעלל במיעוט? – ח: לא. אני חושב שההבדל מבחינה זו בין ההצעה הערבית ובין הצעת מגנס הוא, שאם תוקם מדינה ערבית מובטחת לה מראשית התכוננותה נאמנותו של חלק גדול לפחות של האוכלוסייה, שיאמין בה וינקוט בכל האמצעים שהמדינה תעשה דרכה בהצלחה. ואילו אם תוקם מדינתו של מגנס איש לא יאמין בה מלבד כמה אנשים בודדים. רגש הנאמנות של המונים לא יינתן לה. – ק: הבינותי, אבל עדיין אני רוצה ללחוץ עליך בנקודה זו: אם אתה מודה שאין אחדות יסודית בין ערבים ויהודים כלום אין זה נימוק להארכתו של המנדאט? לאמור, כיוון שאין איש מכבד את חברו, למעשה שונאים אלו את אלו, מן הדין הוא שיהא כאן שלישי שיבטיח שלא יהרגו אלה את אלה? – ח: סבורני שהתשובה לכך היא, שהקמתה של מדינה בעלת שלטון עצמי היא תנאי ראשון להתכוננות העצמאות. – ק: ועתה שאלה אחרונה; ואל נא תבין אותי שלא כהלכה. מי אתה, כלומר, אלה המדברים בשם הערבים מה זכות להם לדבר בשמם? כשדבר לנו עם הצד היהודי אנו יודעים ששם יש בחירות ושמדברים אלינו נציגים נבחרים. ואילו כשאני מדבר עם צד זה אני תמה מנין הביטחון כי מה שאתם מדברים, באמת יבוא. התוכל לומר לי דבר על מבנה החברה ועל אופן הייצוג ושמה תוכל לומר לנו משהו גם בנוגע לתכניותיכם בשטח זה לעתיד? – ח: בנוגע לי באופן אישי אינני יכול לומר שום דבר. עד שנת 1937 היה קיים ועד ערבי עליון, שלו ציית ולו היה נאמן רוב רובה המכריע של האוכלוסייה הערבית. הוועד ההוא פורק בימי המאורעות ועד לשנת 1945 לא היה להם לערבים בארץ־ישראל גוף מייצג. בסוף 1945 התכונן הוועד העליון החדש. אני סבור, שאין כל ספק, כי הוועד הזה מייצג את דעת הקהל הערבית ברובה הגדול והמכריע. – ק: ולמעשה הוועד הערבי העליון לא נבחר מעולם? – ח: הוא התכונן, לא נבחר. – ק: האינך חושב, שיהא זה בהחלט לטובת בריאותם הציבורית של הערבים בארץ־ישראל, שבעתיד תתכונן מנהיגותם על יסוד בחירות? – ח: אני סבור שיש הכרח להקים מוסדות דמוקרטיים במלוא מובנה של מלה זו לעם הערבי בארץ־ישראל. חושבני, שהכל מסכימים כי הוועד הערבי העליון מייצג את העם בארץ־ישראל בכל מלוא מובן הייצוג וסמכות דמוקרטית בכל צורה שהיא כרוכה בדבר. אני מדבר כאזרח פרטי ואין לי כל רשות לחייב מישהו בדברי.

קראם [ק]: הטוען אתה, שבהקמת מדינה ערבית יהא צורך להשתמש בכוח? – ח: כן, אבל אל תרחיב נא דברי עד כדי מסקנה, שאני אקדם את הדבר בברכה. – ק:

לא ארחיק עד כדי כך, אבל אתה סבור שהקמת מדינה ערבית וכן גם כל פתרון אחר כרוך בשימוש בכח? - ח: אני סבור, שאין פתרון לשאלת ארץ-ישראל, ואפילו לא הסירוב לפתור אותה בכלל, שאינו כרוך בסכנה של שימוש בכח. - ק: הסבור אתה, שהצבור הערבי בארץ-ישראל יכול להתכונן כמדינה בלי עזרה מן החוץ? - ח: כיוון שארץ-ישראל היא עכשיו תחת המנדאט היא זה בלתי אפשרי, שתקום מדינה פלשתינאית בלי עזרה מן החוץ. - ק: נניח, שהצבאות הזרים יצאו, היוכלו הערבים לכוון כאן מדינה בעצמם? - ח: כן. - ק: והתוכלו למנוע פעילות מוצלחת מצד, נאמר, הסוכנות היהודית? - ח: כן, בעזרת הליגה הערבית.

מאנינגהם-בולר [מ]: ...ישנם עכשיו אנשים באירופה, זקנים שלא יוכלו לחכות שנה עד שתתכונן ממשלה ערבית, וכפי שאמרת יקח הדבר בכל אופן זמן, בערך כשנה, כדי לראות מה שהממשלה הערבית תכריע בגורלם - התתנגד להכנסתם של חולים וזקנים אלה, שקרוביהם בארץ מוכנים לדאוג להם ולכלכלתם? - ח: יורשה לי לומר שלדעתי לא נתנסחה השאלה כראוי. משתמע מכללה, שאין להם לאנשים ההם שום מוצא אחר. - מ: בכל הכבוד, אבל לא כך אני חושב. בעדותך אמרת שלא תסכימו לעלייה עד שלא תראו בעיניכם, שבריטניה ואמריקה עשו בארצותיהם הם כל מה שביכלתם. ובכן, אלפים מבתנינו נהרסו בימי המלחמה ואף על פי כן פתחנו את שערי ארצנו ליהודים שיש להם קרובים בבריטניה. ואני רק שאלתי, האם הערבים יהיו מוכנים לפתוח את השער ליהודים זקנים, שיש להם קרובים בארץ-ישראל בתורת מעשה הומניטרי? - ח: שתי תשובות לדבר. ראשית, לא נכון להניח שהברירה העומדת בפני הפליטים באירופה היא, לעלות לארץ-ישראל או למות. ישנן גם דרכים אחרות. שנית, אני מצטער לומר שאי-אפשר להפריד את בעיית העלייה, ויהא נימוקה אשר יהיה, מעם הסדר שלום של הבעיה כולה. - מ: נניח לרגע שאין להם ליהודים הזקנים האלה שום קרובים בעולם בלתי אם בארץ-ישראל. התאמר להרחיקם בשנות חייהם האחרונות מעל שאר-בשרם היחיד, שיוכל אולי להושיט להם עזרה? - ח: לנוכח כל מה שהתרחש ולנוכח העזרה הפוליטית הניתנת מצד הסוכנות היהודית חוששני, שאין לי תשובה אחרת, אבל עלי להדגיש שוב, שלא הערבים אשמים בדבר. אנשים אלה, כפי שאומר ד"ר מגנס, הם קרבנותיה של הציונות המדינית.

פיליפס: יש עתה בארץ-ישראל בערך שני ערבים על כל יהודי אחד. אם תקום מדינה ערבית, החושב אתה שיייתכן הסכם בין הרוב והמיעוט בשאלת העלייה? במילים אחרות: המתארים אתם לכם מכשיר קונסטיטוציוני שעל פיו יוכלו שני חלקי האוכלוסייה לשתף פעולה בנידון זה? - ח: אני חושב, שבכל אופן תהא חוקתה של ארץ-ישראל העצמאית עניין מסובך מאוד ולא הייתי רוצה לחבר אותה על רגל אחת בשבתי כאן לפניכם.

מקדונלד [מ]: אילו עמדה לפניכם הברירה: לחכות זמן רב ולהשיג את מלוא תביעתכם, או לקבל בהקדם קצת פחות – במה תבחרו? במילים אחרות, התעדיפו את המשכת המנדאט או כל שלטון חיצוני אחר ובלבד שלא לקבל פחות מכל מלוא תביעותיכם? – ח: לא, אני מעדיף לקבל את הדבר בשלמותו. – מ: ובינתיים ימשול כאן השלטון הזר? – ח: ובינתיים נמשיך במאבק על עצמאות.

לגט [ל]: פחדכם הגדול, האם מקורו בזה שבעיקר באים הנה צעירים ואתם חוששים שאלה מגבירים בפשטות את שורות הצבא העומד להלחם נגדכם באחד הימים? – ח: זהו אחד החששות. חשש אחר הוא, שכל עולה הבא ארצה, אם צעיר ואם זקן, מוסיף על היסוד היהודי שבארץ ומקרבת את היום שבו יוכלו היהודים לומר שהם רוב בארץ. – ל: התשתנה דעתך אם יושג הסכם גמור בנוגע למספרים? – ח: עלי לחזור על מה שאמרתי בעדותי ולהזכיר מה שהיה בשנת 1939, כשנעשה הניסיון להשגת הסכם כזה, הממשלה הבריטית הציעה, שבמשך חמש שנים יש עוד להביא ארצה 75,000 עולים ובכך זה ייגמר. – ל: כלום לא חל שינוי גמור בבעיה לגבי העולם כולו על ידי הטבח האיום שנערך ביהודים? – ח: אני חושב שהבעיה גדלה פי כמה ומכמה בחינות. אינני חושב שסכנת ההשתלטות הציונית נעלמה כליל. – ל: אבל אתה מסכים שחל שינוי בבעיה? – ח: מסכים.

קריק [ק]: אמרת שבארץ-ישראל עצמאית לא יהיה כל קושי בהשגת אלה מהיהודים הנמצאים באופן חוקי בארץ ושרכשו להם באופן חוקי את אזרחות הארץ. שמתני לב במיוחד באיזו מדת זהירות אמרת "אלה הנמצאים בארץ כחוק". ואני מניח, שמכלל 600,000 היהודים שבארץ ישנו מספר ניכר שבאו לכאן שלא באופן חוקי, הנכון? – ח: אין לי ידיעה על מספרים מדויקים וכל עצמי לא התכוונתי אלא לקבוע עקרון. שום ממשלה, מנדאטורית או עצמאית, לא תוכל למלא תפקידה אם לא תשאיר בידה את הזכות לפעול. – ק: מה אתם אומרים לעשות עם היהודים שבאו הנה שלא באופן חוקי או ביהודים שלא לקחו להם עדיין תעודות אזרחות? – ח: אינני חושב, שעלי לענות על שאלה זו כיוון שזו שאלה טכנית מסובכת שבביל מחלקת ההגירה. – ק: התשאיר אותם בארץ או שתוצה להרחיקם? – ח: אלה שקיבלו אזרחות כחוק יישארו ויהיו בעלי זכויות פוליטיות מלאות. אינני חושב שיש שאלה כלשהי של גירוש העולים הבלתי חוקיים בכוח. הם יישארו, אבל כיוון שלא נטלו להם זכויות אזרחות לא יהיו להם זכויות פוליטיות של אזרחים. למעשה יתנהגו בהם בדרך שמתנהגים לגבי בלתי חוקיים באמריקה. – ק: כיוון שכך עלי להניח ששום יהודי אין לו לחשוש שאם תתקבל ההצעה הערבית יגורש מהארץ? – ח: עלי להבהיר, שאני מדבר על יחידים שאין להם זכות לקבל אזרחות. אינני יכול להעלות על הדעת שארץ-ישראל הערבית תרצה להוסיף משלה על בעיית הפליטים שבעולם. – ק: וכיצד

תתנהג ממשלתכם העצמאית, לפי דעתך, באדמות שהן היום בבעלות יהודית? התרצו לעשות שינויים בתנאים המחייבים היום באדמות אלו? - ח: זוהי שוב שאלה טכנית שלא הייתי רוצה להכנס בפרטיה. יש לי ספקות חמורים אם נשאיר את התנאים האלה כמות שהם. - ק: הסבור אתה שתשאירו את חוק הקרקעות בעינינו, זה המגביל את העברת הקרקע? - ח: נוטה הייתי להשאיר אותו כהווייתו כל זמן שקיימים שני גורמים: ראשית, כל זמן שתוסיף להתקיים השאיפה למדינה יהודית; כל זמן שסכנת הציונות הפוליטית לא נעקרה כליל. שנית, כל זמן שיוסיף להיות עודף אוכלוסים בכפר. אני סבור שהחוק המגביל את הקרקע אין להצדיקו רק על יסוד נימוקים פוליטיים; הוא מוצדק גם מטעמים כלכליים. כל ממשלה שומרת לעצמה את הזכות לנקוט צעדים להבטחת מצבם של החקלאים ואין ספק, שבארץ ישנו עודף אוכלוסייה כפרית ובעיה רצינית של חוסר קרקע.